

(objavljeno u: Merenje u psihologiji, IKSI i Centar za primenjenu psihologiju, 1996, 2, str. 85-95)

SocioFakt - JUGOSLOVENSKA BAZA ZA DRUŠTVENE ČINJENIČKE NAUKE

Biljana Kosanović,
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

Pero Šipka
Filozofski fakultet u Novom Sadu
Odsek za psihologiju
Novi Sad

Sažetak: Opisan je SocioFakt, bibliografska baza podataka razvijena za domaće potrebe za sekundarnim informacijama u oblasti društvenih činjeničkih nauka. Raspravljani su različiti motivi i razlozi za izradu takve nacionalne baze, kao i odluke o strukturi i formatu baze koje su na osnovu toga donete. Konačno, ukratko su predstavljeni aktuelni sadržaj baze i upotreba programa namenjenog njenom korišćenju. Istaknute su prednosti baze u vrednovanju naučnog učinka posredstvom citatne analize. Zaključeno je da je SocioFakt relativno mala, ali najkompletnija poznata baza svoje vrste.

Gljučne reči: bibliografske baze podataka, društvene činjeničke nauke, softver, citatna analiza, Jugoslavija

Abstract: The SocioFakt, a bibliographic database developed to cover national needs for secondary information in social factual sciences is described. Various motives and reasons for building such a national database, as well as resulting decisions on the structure and the format of database are discussed. Finally, the actual content of the base, and the software supporting its use are shortly presented. The advantages of the base in research output evaluation by means of the citation analysis are pointed out. It is concluded that SocioFakt is relatively small, but the most complete known database of the kind.

Key words: bibliographic databases, social factual sciences, software, citation analysis, Yugoslavia,

Potrebe za izradom domaće bibliografske baze proistekla je iz analize razvojnih planova sistema naučnih i tehnoloških informacija u Jugoslaviji (SNTIJ, 1988), kao i aktuelnih mogućnosti korišćenja sekundarnih naučnih informacija u oblasti društvenih činjeničkih nauka u našoj zemlji. Analiza je pokazala da discipline te vrste uživaju u domaćim pomenutim razvojnim planovima krajnje nepovoljan status i da se izrada bibliografskih proizvoda za podršku istraživačkog rada (tzv. specijalizovani sistemi) prepušta zainteresovanim korisnicima i privatnoj inicijativi. Na osnovu tako utvrđenih potreba formulisani su uslovi koje baza treba da zadovolji kako bi najbolje odgovorila svojoj nameni. U skladu s tim uslovima donete su sve praktične odluke o sadržaju i formatu baze, kao i njenoj softverskoj podršci.

NAMENA

Računarske bibliografske baze podataka masovno se proizvode i ubrzano istiskuju

iz upotrebe klasične sekundarne publikacije štampanog oblika. One omogućuju znatno brži i potpuniji uvid u bibliografske informacije, a zahvaljujući kontinuiranom padu cena mikroračunara one su postale i jeftinije. Samim tim stvoreni su povoljniji uslovi za masovno korišćenje sekundarnih naučnih informacija, što ima brojne pozitivne efekte na kvalitet istraživačkog rada. Tek zahvaljujući masovnoj upotrebi bibliografskih i posebno citatnih baza stvoreni su povoljni uslovi za:

- pun i sistematski uvid u prethodna istraživanja u određenom domenu;
- standardizaciju naučne terminologije (preko alatki za pretraživanje);
- poštovanje međunarodnih izdavačkih standarda (od imena autora, preko strukture apstrakata do formata referenci radova);
- evaluaciju naučnog učinka na osnovu analize produktivnosti i citiranosti autora, institucija i časopisa;
- istraživanja strukture i razvoja nauke kociatnom analizom, kvantitativnom analizom sadržaja i drugim scijentometrijskim tehnikama;
- kvantitativnu integraciju nalaza raznim metaistraživačkim postupcima.

Pored opštih utvrđeni su i neki posebni razlozi za izradu nacionalne bibliografske baze podataka za oblast društvenih činjeničkih nauka:

- područje društvenih činjeničkih nauka u SRJ nema sekundarnih publikacija klasičnog, štampanog oblika;
- međunarodne, odnosno globalne baze bibliografskih podataka (npr. SCI, SSCI, 1993.) zapostavljaju i sve više izostavljaju časopise koji se ne publikuju na engleskom jeziku;
- oblast društvenih nauka sporije se integriše u korpus svetske nauke i nagli zaokret u orijentaciji na objavljivanje isključivo u inostranstvu i isključivo na engleskom jeziku nije lako ostvarljiv;
- nacionalna baza je praktično jedina moguća osnovica za evaluaciju učinka u društvenim naukama:
  - jer su domaći autori nedovoljno zastupljeni u međunarodnim bazama, što procenu produktivnosti/citiranosti na individualnom planu čini nepouzdanom, a na grupnom planu neumesnom; i
  - jer normativna akta Ministarstva nauke nalažu vrednovanje naučnog učinka na osnovu produktivnosti i citiranosti priznajući i radove objavljene/citirane u domaćim časopisima, a informatička osnovica za procenu tih merila ne postoji;
- domaći autori zapostavljaju domaće radove i nalaze, najčešće iz

neobaveštenosti, a domaći radovi u društvenim naukama su dragoceni, pa i kada im je kvalitet sporan;

- nacionalne baze pospešuju interdisciplinarnu i nacionalnu integraciju nalaza i teorija; i
- nacionalna baza značajnija je od globalnih za visokoškolsko obrazovanje i razvoj mlađeg istraživačkog kadra.

SADRŽAJ

SocioFakt je koncipiran kao bibliografska računarska baza domaćih radova iz domena društvenih činjeničkih nauka. Bazom su obuhvaćene sledeće naučne discipline, odnosno naučne oblasti: psihologija, sociologija, psihijatrija, političke nauke, komunikologija, kriminologija, demografija, defektologija, pedagogija, socijalna politika, informatologija, menadžment i marketing, društvena statistika, metodologija društvenih istraživanja i filozofija društvenih nauka.

SocioFakt sadrži radove koji se mogu smatrati naučno relevantnim i bibliografski kompletnim. Časopisi duže tradicije i priznatog kvaliteta predstavljeni su u bazi svim radovima, nezavisno od uredničke klasifikacije (naučni, stručni, itd,) i bibliografskog kvaliteta (kompletnosti), Tako su, počev od 1993. godine u bazi predstavljeni svi časopisi iz područja pokrivenih bazom koji uživaju materijalnu podršku Ministarstva za nauku i tehnologiju RS. U bazi se ne referišu redakcijski prilozi i prikazi knjiga.

Načelno baza obuhvata časopise/radove objavljene od 1981 godine nadalje. Volumeni (godišta) onih časopisa koji su pre toga ostvarili zadovoljavajući bibliografski kvalitet takođe su referisani u bazi. Obuhvaćeni su časopisi publikovani na ukupnom teritoriju SFRJ. Od 1991 godine referisani su samo izvori objavljeni u SRJ. U izboru časopisa prednost je data onima visoke citiranosti, bibliografske kompletnosti i empirijske orijentacije. U zavisnosti od toga neki časopisi referisani su sistematski, odnosno u celini (osnovni korpus), a neki selektivno (dopunski korpus).

Bibliografije radova (reference, literatura) date su u bazi za časopise osnovnog korpusa. Literatura je sistematski, dakle za sve radove referisana počev od 1993. godine nadalje. Za neke časopise/radove u kojima su poštovani bibliografski standardi reference su date od 1981 godine nadalje.

Osnovni korpus obuhvata sledeće periodične publikacije:

- Acta Instituti Psychologici
- Anthropos: Psihologija
- Časopis za kliničku psihologiju i socijalnu patologiju
- Defektološka teorija i praksa
- Facta Universitatis: Philosophy and Sociology
- Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo
- LEP Report/Saopštenje
- Marketing
- Merenje u psihologiji
- Nastava i vaspitanje

- Primjenjena psihologija
- Psihijatrija danas
- Psihologija
- Psihološka istraživanja
- Revija za sociologiju
- Revija za psihologiju
- Socijalna psihijatrija
- Sociologija sela
- Sociologija
- Sociološki pregled
- Stanovništvo
- Statistička revija
- Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja
- Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja
- Zbornik Instituta za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Novom Sadu
- Zbornik Saveznog zavoda za statistiku

Dopunski korpus obuhvata sledeće periodične publikacije:

- Andragogija
- Arhiv za higijenu rada i toksikologiju
- Collegium Anthropologicum
- Dijalektika
- Gledišta
- Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu
- Informatika
- Informatologia Yugoslavica
- Kineziologija
- Medicinski pregled
- Menadžer
- Neurologija
- Neuropsihijatrija
- Norma
- Pedagoška stvarnost
- Pedagogija
- Pedagoški rad
- Politikološke studije
- Revija za kriminalistiku in kriminologiju
- Scientia Yugoslavica
- Socijalna politika
- Yugoslav Journal of Operations Research

SocioFakt sadrži i bazu monografija (knjiga i udžbenika) iz oblasti društvenih činjeničkih nauka objavljenih u Jugoslaviji u periodu 1978-1993. godine. Svaka bibliografska jedinica predstavljena je punim bibliografskim opisom, bez sadržaja apstrakta.

PROGRAM

Bazom se upravlja pomoću CDS/ISIS (1994), koji je najrasprostranjeniji program za podršku bibliografskih baza, kako u svetu, tako i u Jugoslaviji. Razvijen je za potrebe međunarodne razmene naučnih informacija pod okriljem UNESCO-a i javno je dostupan, tj. njegovo korišćenje nije ograničeno autorskim pravima. Program je prilagođen domaćem korisniku i ovoj bazi. U tu svrhu razvijene su posebne aplikacije u programskom jeziku PASCAL koje obezbeđuju logičku kontrolu podataka, razne formate ispisa i izradu permutacionog indeksa. Jedna adaptacija obezbeđuje komunikaciju s korisnikom i na srpskom jeziku.

Pored toga razvijen je i zaseban modul edukativne namene (ISIS-ed). Ovaj program izrađen je u hipertekstu i predstavlja elektronski udžbenik na srpskom jeziku. Nudi informacije o logičkim osnovama pretraživanja bibliografskih baza, generalno, i tehnici pretraživanja SocioFakta, posebno. Istovremeno on predstavlja program za ispomoć (help), olakšavajući korisniku uvid u strukturu programa i funkcije pojedinih tastera.

Hardverski zahtevi za instalaciju i upotrebu programa i baze su minimalni. Program se može pokrenuti na bilo kom računaru PC klase pod operativnim sistemom MS-DOS. U vezi sa veličinom radne memorije ne postoje ograničenja, a minimalni kapacitet spoljne memorije (tvrdog diska) za instalaciju SocioFakta u aktuelnom obimu isnosi 20 Mb.

KORIŠĆENJE

Komunikacija

Program omogućava komunikaciju s korisnikom na dva jezika: srpskom i engleskom. Oba jezika dozvoljavaju pristup kako srpskim tako i engleskim terminima u rečniku za pretraživanje. Komunikacija na engleskom jeziku nudi se zbog korisnika koji su već navikli na englesku terminologiju pretraživanja baza podataka. Izbor i promena komunikacijskog jezika obavlja se iz ulaznog menija odabiranjem jedne od dve opcije:

E - Engleski
Y - Srpski

Glavni meni

Glavni meni omogućuje pregled, pretraživanje i izdvajanje dokumenata i sadrži sledeće opcije:

B - Listanje glavne datoteke
T - Rečnik indeksnih termina
S - Zahtev za pretraživanje
D - Prikaz rezultata pretraživanja
F - Promena formata prikaza
R - Listanje prethodnih izraza
P - Zapisivanje i štampanje
X - Izlaz

Iz sadržaja glavnog menija vidljive su sve funkcije programa, od kojih su neke osnovne, a druge služe poboljšanju korisničkog komfora, olakšavajući postupak korišćenja baze.

Rečnik

Ova opcija omogućuje prikaz rečnika indeksnih termina (ključnih reči), radi njihovog izbora i formiranja izraza za pretraživanje. Iz menija za pretraživanje ulazi se na početak rečnika tj. prvi termin u rečniku. Unosom nekog slova ili niske obezbeđuje se direktan pristup željenom terminu ili delu rečnika.

Rečnik indeksnih termina

PSIHOLOŠKA PRIPREMA	PSIHOLOŠKI ASPEKTI RADA
PSIHOLOŠKA PRIRODA	PSIHOLOŠKI ATRIBUTI
PSIHOLOŠKA PROCENA	PSIHOLOŠKI DOPRINOS
PSIHOLOŠKA REALNOST	PSIHOLOŠKI INTERVJU
PSIHOLOŠKA REHABILITACIJA	PSIHOLOŠKI POTPORNİ SISTEM
PSIHOLOŠKA REVIZIJA	PSIHOLOŠKI PROBLEMI
PSIHOLOŠKA SAZŃANJA	PSIHOLOŠKI REZULTATI
PSIHOLOŠKA SLUŹBA	PSIHOLOŠKI STIMULATORI
PSIHOLOŠKA STRUKTURA	PSIHOLOŠKI STRES
PSIHOLOŠKE KARAKTERISTIKE	PSIHOLOŠKI TESTOVI
PSIHOLOŠKE ODLIKE	PSIHOLOŠKI ZAHTEVI RADA
PSIHOLOŠKE OSNOVE	PSIHOLOŠKI ČINIOCI
PSIHOLOŠKE OSOBINE	PSIHOLOŠKO PROUČAVANJE
PSIHOLOŠKE PROMENE	PSIHOMETRIJA
PSIHOLOŠKE RAZLIKE	PSIHOMETRIJSKE KARAKTERISTIKE
PSIHOLOŠKE TEORIJE	PSIHOMETRIJSKI STATUS
PSIHOLOŠKE VARIJABLE	PSIHOMOTORIKA

Indeksni termini, odnosno ključne reči preuzete su iz primarnih izvora. U radovima za koje ključne reči na srpskom jeziku nisu određene u primarnom izvoru one su u bazi generisane iz naslova posebnim analitičkim postupkom (permutacioni indeks). Ovaj indeks operativan je i za radove objavljene na slovenačkom i makedonskom jeziku.

Pretraživanje

Pretraživanje je postupak evidentiranja dokumenata od interesa radi uvida i eventualnog izdvajanja. Pretraživanje može biti indeksirano ili slobodno (text/free search). Indeksirano pretraživanje je brzo pretraživanje. Omogućeno je samo po određenim poljima i rečima/frazama koje su sadržane u rečniku indeksnih termina. Slobodno pretraživanje je sporo pretraživanje. Moguće je po bilo kojoj reči (nisci karaktera) i po svim poljima, uz obavezno korišćenje određene sintakse.

Pretraživanje baze obavlja se formiranjem izraza/zahteva za pretraživanje. Izraz se može formirati neposredno u modulu Rečnik indeksnih termina ili u modulu Zahtev za pretraživanje. Formiranje izraza u rečniku olakšava rad, jer istovremeno omogućuje uvid u popis termina u rečniku.

Izraz može biti jednostavan i složen. Jednostavan izraz sastoji se od jednog termina i može se formulirati označavanjem tog termina u rečniku. Složeni izraz formuliše se povezivanjem dva ili više termina pomoću tzv. Bulovih operatora. Složeni izraz može se formulirati samo u modulu Zahtev za pretraživanje, gde je moguće i njegovo prepravljanje (editovanje, npr. promena operatora), kao i formulisanje složenih izraza sa prioritetima (uz korišćenje zagrada).

Ukoliko u izrazu postoje greške sintaksnog nivoa korisniku je omogućena povratna informacija o vrsti greške, a time i olakšano editovanje izraza. Po

izvršenom pretraživanju program nudi informacije o vrsti i broju pogodaka, tj. dokumenata koji zadovoljavaju postavljeni zahtev.

SocioFakt kao baza podataka sadrži sledeća polja:

v10	tip dokumenta
v11	jezik dokumenta
v12	UDK
v20	autor(i)
v62	originalni naslov rada
v30	naslov rada na engleskom
v31	naziv časopisa (zbornika, godišnjaka)
v32	izdavač
v33	godina izdanja
v34	kolacija (volumen, broj, prva i poslednja stranica)
v35	ustanova (afilijacija autora)
v40	apstrakt (rezime)
v50	ključne reči na engleskom jeziku
v70	ključne reči na srpskom jeziku
v111	autor(i) citiranog rada
v112	naslov citiranog rada
v113	citirani izvor (naslov časopisa ili naziv izdavača)
v114	godina izdanja citiranog rada

Indeksirano pretraživanje na engleskom moguće je po poljima: autor(i), naslova rada na engleskom, ključne reči na engleskom, apstrakt, naslov časopisa i godina izdanja, a na srpskom po poljima: autor, originalni naslov rada, ključne reči na srpskom jeziku, naziv časopisa i godina izdanja. Pretraživanje referenci obavlja se indeksirano po polju autor(i), a slobodno po poljima naslov i izvor citiranog rada.

Formatiranje

Moguća su tri različita stalna formata prikaza dokumenata. Oni se razlikuju po vrsti i broju polja koja se nude na uvid kao i rasporedu teksta na ekranu. Stalni formati SocioFakta su:

- puni format, koji omogućuje detaljan uvid u sadržaj dokumenta,
- bibliografski format, koji je prikladan za orijentacioni uvid i
- izdavački format, koji je najkraći i dovoljan za prenos dokumenta kao reference na tzv. request a print karticu ili u korisničku bibliografiju (npr. radi citiranja). Odabiraju se automatski iz opcije formatiranje:

Formatiranje:
P - Puni
B - Bibliografski
I - Izdavački
X - Izlaz

Zapisivanje

Dokumenti se (trajno) izdvajaju iz baze tako što se zapisuju na datoteku ili štampaju. Zapisivanje na datoteku odnosno štampanje izvršava se izborom

odgovarajuće opcije u meniju Zapisivanje:

Zapisivanje na:
D - Datoteku pod nazivom: .....
P - Papir (štampanje)
X - Izlaz

Zapisivanje na datoteku prikladnije je za većinu korisničkih potreba (npr. detaljan uvid u opis rada, editovanje teksta, izradu specijalnih korisničkih bibliografija, itd.). Štampani izlaz je prikladan za nabavku primarnih dokumenata. Modul za štampu podržava sve vrste i standardne modele štampanja.

ZAKLJUČAK

SocioFakt je prva domaća bibliografska baza podataka u punom značenju, ne samo u oblasti koju pokriva, već generalno u jugoslovenskoj nauci. Baza sadrži radove objavljene u periodu od poslednjih 15-20 godina, u zavisnosti od toga koliko zadovoljavaju kriterijume izbora. Time je verovatno obuhvaćena velika većina radova kojima vek opsoletnosti (zastarevanja) nije istekao. Ipak, u odnosu na analogne međunarodne baze SocioFakt je skromne veličine, kao što je skromna i domaća naučna produkcija u društvenim naukama. Činilo se opravdanim da takvu, relativno malu domaću produkciju, baza prikaže što potpunije. Zato je SocioFakt, sa stanovišta korisnika-istraživača, najkompletnija baza svoje vrste, bar među onima koje navode međunarodni registri takvih proizvoda. Pored standardnih bibliografskih informacija, koje služe za odabir primarnih izvora, SocioFakt sadrži kompletne informacije o citiranim izvorima. Citatne informacije date su potpunije nego što se to inače čini, pa i u najuglednijim međunarodnim citatnim bazama (SCI i SSCI). Naslovi citiranih radova navode se u celini, a svi članovi autorskog tima pojedinačno. Na taj način stvoreni su uslovi da se citiranost pojedinaca izražava i na osnovu njihovog koautorskog učinka, odnosno u tzv. frakcionom obliku, kako to se to i preporučuje u scijentometrijskoj literaturi. Time se, ujedno, omogućuje i precizno izračunavanje grupnog, odnosno institucionalnog učinka, čime je izbegnuta još jedna krupna i često kritikovana manjkavost poznatih međunarodnih bibliografskih baza. Konačno, punim navođenjem naslova citiranih radova SocioFakt bitno olakšava evidentiranje i onih radova od interesa za korisnika koji potiču iz periodičnih i drugih publikacija izvan domena baze, kao i onih unutar tog domena koji u bazi inače nisu predstavljeni.

LITERATURA

1. Buxton, A. i Hopkins, A. (1994) CDS/ISIS Handbook, The Library Association, London
2. Science Citation Index , Compact Disc Edition (1993) User Guide, ISI, Philadelphia,
3. Sistem naučnih i tehnoloških informacija Jugoslavije: studija izvodljivosti (1988) Savez inženjera i tehničara Jugoslavije, Beograd
4. Social Science Citation Index , Compact Disc Edition (1993) User Guide, ISI, Philadelphia